List 34. **NOVICE** Tečaj XLVIII.

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrt leta 90 kr pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 20. avgusta 1890.

Obseg: Kako semenski krompir ohraniti dober. Zakaj bi udje kmetijske družbe skupnih poučnih izletov ne napravljali? — Program. — O brejih kobilah. — Razne reči. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kako semenski krompir ohraniti dober.

I. Zimmer piše v nemškem gospodarskem listu „Oekonomu“ sledeče: Moja klet je razpostavljena povodju, in tako se mi je uže dvakrat pripetilo, da sem prišel ob ves svoj semenski krompir. Mislil sem, kako

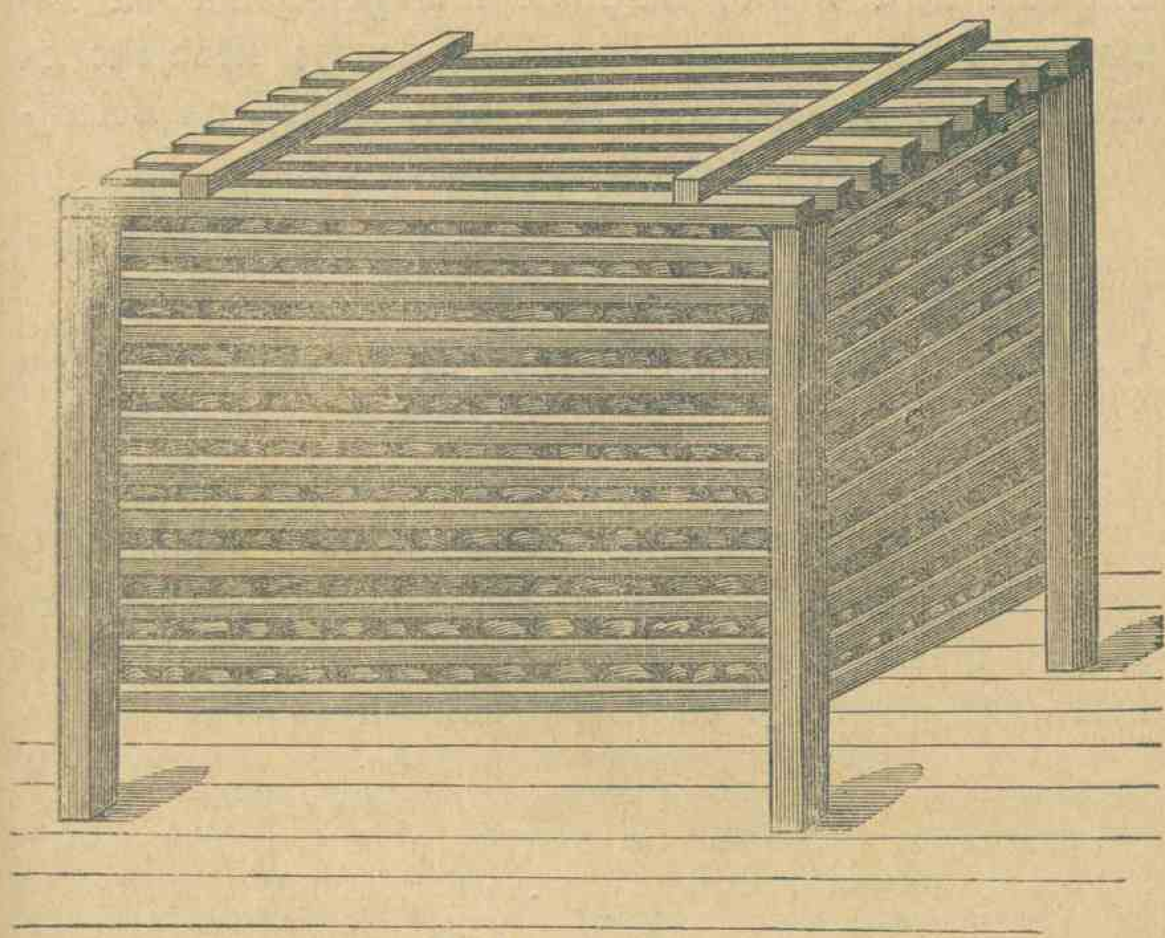

Podoba 1.

temu pomagati, in slednjič dam narediti zaboje, v katere gre po 100 do 125 $^{k}/_{g}$ krompirja. Zaboji so narejeni iz štirih vogelnikov, ki so spodaj ob enem kakih 25 $^{c}/_{m}$ visoke noge. Tla, pokrov in strani so od lat, ki so pribite s presledki od nekaj centimetrov. Krompir se jeseni, ko je osušen in izbran, napolni ter pokrije spokrovom, ki brani, da se ne primeša druga vrsta krompirja. Tako ohranim sedaj že več let krompir brez kali do pomladi, in če povodenj preti, morajo se zaboji kamor koli si bodi prinesti, ne da je treba krompir premetavati, kar je zlasti pomladi zelo škodljivo. Zaboji imajo pa še drugo prednost. Kakih 14 dni, predno je krompir saditi, velim zaboj (glej podobo 1.) nesti na kak zračen kraj ter ga pokriti s kako rahlo rečjo. Kmalu se narede kratke, a močne kali, katere obzelenitev krompirja močno pospešujejo. Tudi bolne krompirje je lahko spoznati ter jih lahko potem odbrati.

Zakaj bi udje kmetijske družbe skupnih poučnih izletov ne napravljali?

Letošnja dunajska kmetijska in gozdarska razstava dala mi je povod k sledečim vrsticam. Koliko najzanimivejših predmetov iz vseh vej kmetijstva ni tam zastopanih? Koliko prekoristnega ne najde v razstavi sleharni kmetovalec? Pa kako prilično majhno bode število tistih naših kmetovalcev, kateri bodo vse to videli, opazovali ter vsak po svoje doma ukoristili? Preverjen sem, da bi marsikdo izmed imovitih naših gospodarjev kaj rad na Dunaj potoval ko bi imel katerega človeka, ki bi ga tje spremljal in ga vodil po Dunaji in dunajski okolici (Klosterneuburg, Mödling itd.), osobito pa po razstavi. Ker pa takega človeka nima, ostane doma, in dunajska, reči se sme, velikanska, prezanimiva, prekoristna kmetijska in gozdarska razstava bode zaključena, ne da bi jo bil videl. Temu dalo bi se pa po mojem mnenji kaj lahko odpomoči, in sicer tako le. Centralni odbor naše slavne c. kr. kmetijske družbe razpisal naj bi skupen razstavni izlet udov kmetijske družbe, določil dan odpotovanju iz Ljubljane, določil pa tudi moža, kateri bi izlet vodil. In boljšega, sposobnejšega od dru- benega tajnika gospoda Gustava Pirca dežela pač nima

Na osnovo takega skupnega razstavnega izleta misliti, bilo je seveda že pred razstavo pravi čas. No pa čas je še vedno, ako se stvar s potrebno urnostjo in energijo začne ter izvede. Kaj na mestu bil bi enak izlet bodoče leto v zlato Prago, ko bodo Čehi veliko deželno kmetijsko, gozdarsko ter obrtniško rastavo osnovali. Taki skupni izleti bili bi sploh ob vsaki prihodnji razstavi na mestu. Pri nas, ali za nas kranjske kmetovalce je to pač nekaj novega, nova misel. Tako ravnajo po drugih deželah, kakor na Češkem, Moravskem, Avstrijskem, Ogrskem itd., koder so taki skupni izleti že več let sem vpeljani. Bil sem le pet dni na letošnji dunajski razstavi, pa v tem kratkem času udeležili so se je skupno udje neke spodnje avstrijske kmetijske skupine (kasino) in udje kmetijske družbe moravske. Z Ogrskega pa je bilo prijavljenih kaj dosti takih skupnih izletov.

Pa ne le ob razstavah, ampak vsako in, ako že ne vsako, pa vsaj vsako drugo leto napravljali naj bi udje kmetijske družbe skupne poučne izlete po naši in po sosednih deželah. To pa po vzgledu naših gozdarjev, nemških čebelarjev itd. Koliko koristnega bi marsikdo na svojem posestvu ne izvedel, ako bi priliko imel, kje stvar že izpeljano videti. Letos sem z učitelji in učenci deželne kmetijske šole v Grmu poučen izlet storil na grajščini grofa Barba v Rakovnik-Dobu in na grajščino barona Berga v Mokronogu. Ko smo polje, hleve, mlekarstvo gospoda grofa ogledovali, mislil sem si: glejte, kako koristno bi pač bilo, ako bi marsikateri naših imovitih gospodarjev zdaj tukaj bil, da bi videl, kako kaže dandanes gospodarstvo preustrojiti, kako kaže obilno pridelovanje žita opustiti ter se živinarstva in s tem spojenega mlekarstva poprijeti. Mislil sem si, kako koristno bi pač bilo za marsikaterega posestnika, ki ima obilo senožeti v ravnini, da bi pri grofu Barbu videl, kako se trava s strojem kosi, s strojem grabi, s strojem suši; kako se komaj pokošena krma v „silo“ vloži in tako jako dosti stroškov za kaj drage delavce prihrani, krma pa pri najslabšem deževnem vremenu vendar le čista, nepokvarjena ohrani.

Mislil sem si dalje: kako koristno bi pač bilo, da bi marsikateri naših gospodarjev videl, kako se da mimo ali še celo po posestvu tekoča voda za gonitev mlatilnice, slamoreznice, reporeznice itd. izkoristiti.

No pri ogledovanji uzornih umetalnih senožeti barona Berga pri Mokronogu sem si zopet mislil: o kako prekoristno bi pač bilo, da bi si marsikateri naših gospodarjev, posestnikov malovrednih, kislih, mlakastih senožeti ogledal te senožeti, da bi se prepričal, kako se da kaj malo vredna mlakasta senožet z umetalnim sušenjem, spojenim z namakanjem v najboljšo senožet spremeniti z ozirom na množino, kakor tudi na dobroto sena. Baron Berg prideluje dandanes po svojih umetalnih senožetih do 80% več sena nego ga je pred zboljšanjem prideloval, in seno je fino, sladko seno, poprej pa je bila najslabša konjina, kakršno njegovi sosedje še dandanes prideljujejo.

In tako nahaja se še marsikje v naši deželi, ali pa po sosednih deželah, na pr. na Štajarskem, Koroškem, Primorskem kako vzgledno urejeno posestvo, katero bi si naši imoviti, napredovanja željni gospodarji z največjo koristjo ogledali, le prilike manjka. Skupni poučni izleti podajali bi pa tako priliko najbolje. Ob takih izletih bi se seznanili lahko udeleženci tudi z ureditvijo naših kmetijskih šol in zavodov, in marsikateri bi se preveril, da je pač jako malo umno, gospodarstvu namenjenega sina iz gimnazije ali realke h gospodarstvu prestaviti, ne da bi ga v kmetijski šoli, katero dežela z velikimi stroški vzdržuje, dal izšolati. Take izlete spojili bi lahko tudi z poučnimi predavanji, z razgovori o zastopstvu kmetijskega stanu po naših deželnih zborih in v državnem zboru. Ob takih prilikah seznanjali bi se kmetovalci med sabo, marsikateri bi lahko stopil v zvezo za to in ono reč z domačim poštenjakom, a ne občeval s tujim človekom sumnega značaja. Marsikdo bi se s svojo lepo domovino seznanil od blizu: Gorenjec spoznal bi Dolenjsko, Dolenjec Gorenjsko, Kranjec spoznal bi Štajarca, Korošca, Primorca, Štajarec, Korošec, Primorec Kranjca itd. Potovanje je dandanes vendar jako po ceni, napredek v kmetijstvu prepotrenen, zato ne odlašajmo dlje, ampak osnujmo skupne poučne izlete udov kmetijske družbe.

R. Dolenc.

Program

konjskih dirk v trab za 1890. leto prirejenih od konjarskega odseka c. kr. kmetijske družbe kranjske na Vrhniki dne 6. septembra in v Šent Jarneji na Dolenjskem dne 13. septembra t. l.

Dirki bodete na dan premovanja konj popoludne točno ob 2. uri.

I. Dirka treh- in štiriletnih kranjskih źrebcev in kobil.

Določila za dirko na Vrhniki.

Daljava 1200 metrov. Darila se bodo izplačala le tedaj, ako pride konj vsaj v treh minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalec, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v dveh in pol minutih na cilj.

Prvo darilo . 40 gld.
Drugo „ . 20 gld.
Tretje „ . 10 gld.

Določila za dirko v Št. Jarneji.

Daljava 1000 metrov. Prvo darilo se bode izplačalo le tedaj, ako pride konj vsaj v treh minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalec, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v dveh in pol minutah na cilj.

Prvo darilo . 100 gld.
Drugo „ . 40 gld.
Tretje „ . 20 gld.

II. Dirka starejših kranjskih žrebcev in kobil.

Določila za dirko na Vrhniki.

Daljava 2400 metrov. Darila se bodo izplačala le tedaj, ako pride konj vsaj v šestih minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalec, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v petih minutah na cilj.

Prvo darilo . 30 gld.
Drugo „ . 20 gld.
Tretje „ . 10 gld.

Določila za dirko v Št. Jarneji.

Daljava 2000 metrov. Prvo darilo se bode izplačalo le tedaj, ako pride konj vsaj v šestih minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalec, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v petih minutah na cilj.

Prvo darilo . 50 gld.
Drugo „ . 25 gld.
Tretje „ . 10 gld.

III. Dirka za konje brez razločka starosti in spola, tudi za valahe. ki so najmanj eno leto lastnina kranjskega posestnika.

Določila za dirko na Vrhniki.

Daljava 2400 metrov. Prvo darilo bode se izplačalo le tedaj, ako prida konj vsaj v šestih minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalec, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v petih minutah na cilj.

Prvo darilo . 25 gld.
Drugo „ . 15 gld.
Tretje „ . 10 gld.

Določila za dirko v Št. Jarneji.

Daljavo 2000 metrov. Prvo darilo bode se izplačalo le tedaj, ako pride konj vsaj v šestih minutah na cilj. Ako se pa oglasi samo en tekmovalec, dobi prvo darilo le tedaj, ako pride v petih minutah na cilj.

Prvo darilo . 40 gld.
Drugo „ . 20 gld.
Tretje „ . 10 gld.

Udeležitev pri dirki je zglasiti pismeno ali pa na dan dirke tudi ustno. najpozneje do 12. ure opoludne občinskemu uradu na Vrhniki oziroma v Št. Jarneju.

Za udeležitev v III. oddelku plačati je pri zglasitvi 1 gld. kot vstopnino.

Pri dirki veljavne določbe.

1. Razsojevalci so odborniki podpisanega odseka in za to odbrani veščaki.

2. O vseh prepirih razsojujejo z večino glasov razsojevalci.

3. K I. in II. dirki so pripuščeni na Kranjskem rojeni konji od tretlega leta naprej. To je dokazati z listkom, katerega je dobila konjeva mati pri oplemenitvi.

K III. dirki so pripuščeni le tisti konji, ki so najmanj eno leto — od dneva dirke nazaj šteto — nepretrgano v lasti kranjskega posestnika. To je dokazati z županskim potrdilom.

4. Kdor se ni zglasil v pravem času, ne sme priti s svojim konjem na dirjališče.

5. Ako se zglasijo k vsaki dirki manj nego trije tekmovalci, onda veljajo gorenji predpisi in pa določila podpisanega odseka.

6. Za konje, ki so nad 9 let stari, ni treba povedati starosti.

7. Dovoljeno je kaki navzoči osebi precej dokazati, da kak konj nima pravice, po gorenjih določilih dirjati v kateri dirki.

8. Voz je vsakeršen dovoljen in za leto 1890. tudi bič (gajžla.)

9. Tekmovalci morajo biti na dirjališči, to je pol ure pred začetkom dirke. Tu je voznike naznaniti, in tu se pregledajo konji. Kdor pride prepozno, ne sme tekmovati.

10. Razvrstitev dirjalcev določi žreb.

11. Vsak tekmovalec dirja sam za se, in za vsakega posebe se določi, koliko časa je dirjal.

12. Dovoljeno je vozniku, da mu kdo pomaga pred dirko držati konja, in sicer pri glavi.

13. Tekmovalci, ki vsem določilom odsekovim nočejo ustreči, izključijo se od dirke.

14 Konja, ki med vožnjo prične iti v galop, pognati je precej v trab. Ako konj prestopi prostor med dvema zastavama (25 metrov) v galop, ali če pride v galopu na konec, izgubi pravico do darila. Z vsakim tekmovalcem se pelje član odbora kot priča.

15. Ugovore zarad nepravilne vožnje je precej naznaniti razsojevalnemu odboru.

V Ljubljani, 1. avgusta 1890.

Konjarski odsek c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Franc Povše, podpredsednik.

O brejih kobilah.

Z brejimi kobilami treba posebno skrbno ravnati, ker vsled napačnega ravnanja kobila rada povrže, ali je žrebe spačeno ali šibko, tako da ima vsekakor konjerejec škodo. Vsaka breja žival je veliko bolj občutljiva, zatoraj jej vnanji vplivi pa tudi hrana hitreje škodujejo nego nebrejim živalim.

Breja kobila lahko dela do enega meseca, predno se ožrebi, samo presiljevati se ne sme. Hrana mora biti zdrava in obilna, nikakor se breji kobili ne sme pokladati krma, katera provzroča grižo ali zaprtje. Proti koncu jej ni smeti dajati krme, ki potrebuje mnogo prostora, da ni žrebe prenatesnem v maternem telesu. Če se kobila nezmerno krmi, pa odebeli, zatoraj se teže ožrebi in ima manj mleka. Brejim kobilam je po štirikrat pokladati, da laže prebavljajo. Tudi jih ne smemo dolgo puščati v hlevu, ker potem jim otrpne organizem,

plod v telesu se povoljno ne razvija, in kobila se težko ožrebi.

Kdor noče z brejimi kobilami dosti skrbno in lepo ravnati, naj ne plemeni, ker mu ni pričakovati ugodnega uspeha. Mnogi naši kmetje pa imajo od konjereje lepe dohodke, toraj jim bode koristno, da pomnijo naše besede in se ravnajo po njih, predno jih pouči škoda.

Razne reči.

* **Vrtnice cveto dalj časa,** če potrgaš polovico popkov, dokler so prav mladi. Tako boš imel dolgo ne le mnogo, temveč tudi popolnoma razvitih vrtnic.

* **Preprosto sredstvo, s katerim se pospešuje gonjenje krav.** V nemškem listu „Oekonom“ piše o tem neki kmetovalec sledeče: „Pred 25 leti nisem imel bika pri svojih kravah, ker mi je bil vedno drug na razpolaganje. Krave moje so bile dobro rejene in zelo mlečne. Gonili so jih na pašo. Minul je teden za tednom, pa nobena se ni gonila. Rabil sem različna znana sredstva, pa brez uspeha. In tedaj mi je znan kmetovalec nasvetoval to le: Dobodi sveže namolzenega mleka od kake krave, ki se goni, in ga daj kravi svoji kolikor moči svežega in gorkega. Smijal sem se temu svetu, pa vendar sem poskusil. Zvečer dali smo kravi mleka, in drugi dan se je že videl popoln uspeh. To sredstvo sem tudi pozneje rabil v podobnih slučajih in skoro vselej z uspehom. Ugovarjal bode morda kdo, da se je le slučajno pripetilo. To pa ni verjetno glede na mnogokratni uspeh. Naj le vsak sam poskusi, da se prepriča.

* **Kako se obvaruje sir plesnobe?** Da sir ne splesni, ugasi živega apna ter ga, kadar razpade, presej skozi gosto sito. S tem apnom potresi po vrhu sirove hlebce. Apno godi sir, brani, da ne postane tako brž črviv, in popolnoma odvrača plesnobo. Na ukus sirov pa apno ne upliva prav nič.

* **Maža za konjska kopita.** Vzemi po en funt voska, kolofonija, medu, terpentina in štiri funte svinjske masti. Vse to stopi v posodi in razstopini prilij funt lanenega olja. To tekočino mešaj, ko se hladi, da se vse sestavine enakomerno pomešajo. Ta maža pomaga, če pokajo kopita, ker kopito omeči in mu pospešuje rast.

* **Kumarne peške namočene v petroleji.** Veliko gredo sem posejal s kumarami, pa nobena ni ozelenela. Ko sem njivo preiskal — piše sodelavec „Oekonoma“ — videlo se je, da so vse peške izvotlili mrčesi. Vzel sem seme, kolikor ga mi je bilo ostalo, močil ga pol dne v petroleji in pocejal ga baš po istih mestih, koder poprej, in glej! v kratkem času je vse seme ozelenelo. Od tistih dob vselej kumarne peške, predno jih sejem, nekaj ur namakam v petroleji.

* **Proti nagim polžem po zelenjakih** je dobro navadne podstavke za cvetlične lonce v tla zakopati in jih, kadar se začne mračiti, 1 cm visoko napolniti s pivom. Polži ljubijo pivo čez vse, zlezejo v podstavke in potonejo. Nekdo je samo z dvema podstavkoma pokončal 470 polžev na istem mestu in z malimi stroški.

* **Rdeči fižol kot brajdna rastlina.** Če hočemo pri brajdah, ograjah, plotovih, stenah itd. lepo združiti s koristnim, ni je primernejše rastline mimo fižola. Njegovi mnogobrojni rdeči ali beli svetovi so vselej pravi okras in se premene pozneje v velike in mesnate stroke, ki imajo dober okus, če tudi niso ravno tako slastni kakor stroki turškega fižola.

Vprašanja in odgovori.

Vprašanje 168. Blagovolite sporočiti v „Novicah“, kako se dobiva macesnovo seme? (Ž. G. v L.)

Odgovor: Dobiva se seme iz macesnovih češarkov, kakor iz češarkov drugih jelovih dreves; gledati se mora le na to, da se ne devajo na prevroče peči sušiti, sicer bi izlezla smola iz njih, in bi se zasmolili, ne pa odprli. Po Koroškem in Tirolskem, koder potrebujejo veliko macesnovega semena, devajo češarke, predno jih postavijo na solnce ali na peč, v velike škafe v vodo, iz žleba tekočo, da se smola dobro odmoči. Macesnovo seme je podobno semenu črnega bora, le voglato je in nekoliko manjše. Pred sejanjem treba seme namakati 24 ur v vodi zavoljo debele kože; nato se mora precediti in posušiti toliko, da se ne sprijema. Seje pa se tako, kakor seme hojevo, le samo bolj redko.

Vprašanje 169. Ker mi lisice delajo veliko škode rad bi jim s strupom zaudal, a ne vem, s katerim in kako. Prosim pouka. (Ž. G. v L.)

Odgovor: Lisicam je najboljše zaudati s strihninom (ki se le v lekarni dobi z receptom zdravniškim), katerega se namaže na kos jeter. Paziti je, da druga žival ne more blizu.

Vprašanje 170. Imam gredo s špargljі, kateri so mi mnogo let dobro uspevali. Letos se je pa prikazal po rastlinah neki mrčes, ki mi dela mnogo škode. Kako bi ga pregnal? (Fr. P. v Lj.)

Odgovor: Pred vsem bi nam morali ta mrčes popisati ter povedati, kakšno škodo in kako jo dela. Skoraj gotovo bode špargljeva muha (latinski crioseris asparagi.) Škoduje muha in nje ličinke (črvi), katere samica v špargljeve glavice zalega. Pomoč proti nadležnežu je ogledavati špargelj, in sicer zjutraj prav za rano, vsekakor pa pred solncem. Takrat sede muhe prav mirno po špargljevih glavicah, zato jih je lahko obirati in treti. Muha ima rdečo glavo, rdeči prsi in noge, hrbet je pa sivo zaprašen in nejasno progast. Samica ima dolgo, rjasto bodalce, s katerim jajca vsaja za luske na špargljeve glavice. Tudi krila so rjavkasto črna in belo lisasta. Te lise so popolnoma čiste in prozorne. Vrtnarji imajo za izvrstno sredstvo proti spargljevim muham pogosto škropljenje s takovo vodo.

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

183.

Kermesovec. Poljski črvec. Lakovec.

Tudi stari in srednji vek je imel prekrasno rudečo barvo. Barva ta je bila od starodavnih časov poznata z imenom kermes. Starodavni Grki in Rimci so jo dobro poznavali, in pozneje so jo po Evropi razvozili z grškega otočja, z južne Španjolske in Francoske. Ameriška košenilka in anilinske boje so potisnile kermes malo ne do celega z Evrope. Obdržal se je še edino na vzhodu, kjer fese še dandanes s kermesom barvajo, in ta barva je izredno lepa, kakor znamo.

V južnej Evropi, tudi v Dalmaciji, potem po vsem vzhodu raste hrast kermesovec, na katerem ti črvci žive. Ako je zima blaga, pomladi pa ni mraza, tedaj se črvci izredno zarede. Navadno se v enem letu razvije samo jeden zarod, in zato se črvci samo enkrat pobero. Kedar pa je ugodno leto, zaredi se še drugi zarod, in tako morejo dvakrat črvce ogrebsti. Početkom marca so črvci še drobni kot proso, aprila pa porastejo do dobrega ter so veliki kot grah. V maju polagajo samice jajčeca in potem poginejo, ali telo jim ostane kot ščit nad jajčeci. Ako vzdignemo ta pokrovček, moremo najti pod njim 1800 do 2600 jajčec. Kedar se živalice ne morejo več kot samo enkrat zaploditi, tedaj naneso silno množino jajčec. Kjer črvce nabirajo, ondi ne čakajo, da samice jajčeca izneso, temveč jih pobero popreje. Z obiranjem črvcev se bavijo največ pastirji, deca in ženske. Da jim delo laglje gre od rok, puste, da jim nohtovi porastejo, in s takimi velikimi nohtovi prav spretno in brzo pobirajo živalice, tako da jeden na dan po 1 $^{k}/_{g}$ nabere. Nabrane črvce pomore, s kisom polijo in na solcu posuše. Živalice so rujave, a porudeče še le od kisa. Kermes še dandanes prihaja na trg. Tudi o njem so nekdaj sodili, da je plod rastlinstva. Pravi kermes upotrebljajo za barvanje fesov, pa tudi prav pogosto za barvanje vina, likerjev in sladčic.

Poljski črvec je bil v Evropi s kermesovcem uže davno pred odkritjem Amerike dobro poznat, ker so tudi od njega dobivali lepo rudečo barvo. Rudeča barva, ki so jo od tega črvca dobivali, bila je najbolje priljubljena pri Slovanih, zlasti v Poljskej in Ruskej. V Podolju so nabrali na leto do 1000 funtov suhih črvcev, in funt so prodajali po 8 do 10 forintov. V ruskej ukrajini nabirajo črvce še dandanes in to koncem julija, kedar so samice polne jajčec in polne rudeče barve. Poljski črvec živi na korenju nekih peskovitih rastlin.

Rudeči pečatni vosek je vsakemu dobro poznat, ali vendar morda ne ve vsak, da se napravlja od tvari, katero črvci po rastlinah napravljajo. V Indiji je več dreves, na katerih živi črvec lakovec. Po naših tratinah poznamo sivkasto zeleno rastlino, iz katere se cedi belo mleko ako je pretrgamo. To je mleček, in s te familije imajo v Indiji drevo (Croton laccifer), na katerem lakovci najrajše žive. Našli pa so jih tudi še na nekih smokvah in na drugih drevesih. Kedar se samice oplode, zbero se na vršičkih in zabodo tu svoje rilce, da se nasrkajo soka. Od obilne hrane se napno živalice tako, da na njih ni razpoznati ne nog ne glave, videti so kakor mehurček. V istem času se začne iz vršičkov cediti neka smolnata tvar, in to na onem mestu, kjer je rilček zaboden. Smola zalije živalico, ali je ne zaduši, ker je tvar polna luknjic, skozi katere zrak k živalici prihaja. Kedar je samica za potomstvo poskrbela, pogine kmalu. V njej se je razvilo 20 do 30 črvcev, kateri se v desetih mesecih skozi smolo pregrizejo, in tako na svet dojdejo. Vsaka taka mladika izgubi kmalu perje in se posuši, ali je zato vsa osmolena, katero smolo na trgu gumijev lak nazivajo. Samice so polne rudeče barve, in ta barva preide tudi v smolo, katera je radi tega vedno po nekoliko rudečkasta.

Posušene in osmolene vršičke trgajo ljudje in donašajo na trg z imenom drevesni lak (Stocklack). Kedar se lak razstopi in v kosce zlije, prodaja se z imenom kepnati lak (Blocklack) Tretja vrsta laka je zrnati lak, ki se z vej postrže, v zrnje zdrobi in z vodo izpere. Iz temnorudečih vrst izvlečejo posebno rudečo barvo. Od svetlega laka, kakor tudi od onega, iz katerega so barvo izvlekli, napravljajo navadni šelak, ki je sedaj narančast, sedaj rudečkast, sedaj zopet belkast. Pravi šelak radi tudi umetelno belijo. Šelak se dandanes v obrtu vrlo raznovrstno upotreblja. Delajo ž njega pokost, pečatni vosek, in upotrebljajo ga še v mnoge druge svrhe.

(Dalje prihodnjič.)

184.

Sydney. Bushrangerji. Dingo.

Dne 13. avgusta 1864. l. sem se spustil s svojega rojstnega kraja T. drugič v Avstralijo. Pot me je vodil preko Berolina in Hamburga v London, od tu pa na ladiji „Nourmahal“ v Sydney. Jesenski vetrovi niso plavbi v Avstralijo nikdar posebno ugodni, in zato smo potrebovali celih deset dnij, preden smo s kanala la Manche na širno morje pripluli. Na obzorju se nam je pokazal otok Tenerifa, potem Palma. Blizu kapoverdskih otokov nas je ujela grozna nevihta, morda najgroznejša, kar sem jih skusil na svojih morskih vožnjah. Kedar je izbučala, pokazala sta se nam ob afriškej strani morska smrka. Po štirimesečnej plavbi smo vrgli mačka v Port-Jacksonu; dospeli smo v Sydney.

Novice o zlatih poljih avstralijskih so bile čedalje bolje vznemirljive, govorilo se je že to, da je Avstralija s svojim zlatom pri kraju. Na stotine diggerjev se je vračalo v Ameriko, da bi ondi dobili zaslužka. Jaz sem

bil že popreje za trdno sklenil, da se spustim s Sydneya na daljno pot naravnost na severo-zahod, in to v naselbino queenslandsko.

Ta čas so te krajine zelo nadlegovali tolovaji, in pogosto so dohajale v glavno mesto novice o divjem njihovem postopanju. Voditelji tem tolpam so bili Danijel Morgan, Ben Hall, John Gilbert in Dunn, mladenič pri sedemnajstih letih. Za glavo vsakega teh štirih bushrangerjev je vlada obljubila tisoč funtov šterlingov. Policija waleška je poskušala vse, da bi jih dobila v pest, ali ves trud je bil dolgo časa zastonj. Nasproti pa so dohajale od dne do dne v Sydney novice o novih moritvah in drugih groznih činih imenovanih štirih bushrangerjev.

Te tolpe tolovajske so bile ta čas na poseben način urejene; imele so svoj kroj in svoje vlastno velenje. Rudeča kapica, siva suknja in tesne hlače potisnjene za visoke škornje, to je bila navadna oprava avstralijskega bushrangerja. Dva ali trije revolverji so mu tičali za širokim pasom, in kedar je šel na plen, počrnil si je kosmati obraz, da bi ga policija tako hitro ne spoznala. Na čelu vsakej takej tolpi je bil načelnik, čegar samo ime je bilo že dovolj, da se je vsa krajina tresla strahu in groze. In kje so se jemali ti ljudje? Digger, ki je v nekolikih urah zapravil ves dobiček dolgoletnega dela, glavničar, ki ga je nesrečna špekulacija ob vse imetje pripravila, potomec deportovančev, v katerem dolgo izgnanstvo ni še zadušilo hrepenenja po zlatu, razuzdani samopašnik, ki se boji dela, ne pa krivice in zločina: vsi ti in taki možaki so se zbrali v jedno družbo, in skupna korist je njihovo zvezo še bolje utrdila.

Avstralijska policija ni dosta opravila s temi izvržki človeštva. Izborno so poznali krajino, katero so si za svoje torišče izbrali, in vedeli so tudi dobro, kje morejo v nevarnosti iskati in dobiti gotovega zavetja. Gore, visoko grmovje in temni lesovi so jih prekrili vselaj manj skušenim lovcem. Mimo tega so imeli tolovaji izbornih konj, na katerih so uskočili jezdnej policiji. Imeli so najboljše dirjalce, kateri so pri konjskih dirkah prvo darilo prejeli. Te izvrstne konje so z izredno lokavostjo odpeljali iz konjarn bogatih naselnikov. Po vrhu so živeli v najlepšem sporazumljenju z ovčarji in malimi trgovci, kateri so jim morali o gotovem času sporočati vse, kar so izvedeli. Na ta način so vedeli dobro, kaj se godi v okolici, kedaj katera pošta pride, in na katero stran morejo brez skrbi iti na plen. Tudi o pomikanju črne jezdne policije so dobivali vselaj zanesljivih sporočil, in tako je vsako zasledovanje minulo brez pravega uspeha. Ovčarji in mali trgovci so bili večinoma primorani, da so šli na roko tolovajem. Slaba ovčarju, ki je izdal namere in skrivališča bushrangerjev, za tako izdajo so se osvetili na najokrutnejši način.

Da bi ob takih okolnostih ves trud ne bil čisto zastonj, moral je guvernement več potov cele čete prostovoljcev orožiti, da so šli pomagat. Tudi so spremljali policaje tako zvani „blacktrackerji“, ki so imeli posebno oster nos pri zasledovanju tolovajev. Te pomočnike jemljo s civilizovanih domačinov, izredno dobro jim služijo v naselbini queenslandskej, kjer tolpe domačih divjakov še vedno delajo veliko nadlego lastnikom govejih čred.

V naselbini Novega južnega Walesa so pospeševali razvoj tolovajstva potomci bivših deportovancev. Deportacija je vsekala sploh tej naselbini zelo hudo rano, četudi se ne dade tajiti, da britska kolonija ima se njej zahvaliti za svoj postanek. Vsa beda je navalila na mlado naselbino, ki je le počasi z naselbine zločincev se vzdignila na naselbino pastirjev. Od 1788. l., ko so prvi obsojenci dospeli v Botany Bay, spremenile so se mnogo družabne razmore v tej naselbini. Potomci zločincev so svobodni, in tudi premožni, v občinskem in državnem življenju pa so ravni ostalim naselnikom. Vendar do celega še ni izbrisan sled, in občna nevarnost pokazuje še dovelj jasno, s kakimi življi je Anglija obljudila to krajino. Pa tudi priroda sama je šla na roko tolovajstvu po teh končinah. Tu so visoke gore, mnoge ovčarne, gosto grmovje in lesovje, vse to pa bushrangerjem ponuja varnih skrivališč. Če uvažamo vse to, potem se nam ni čuditi, da so prav tu avstralijski tolovaji tako grdo delali. ‚Niga bilo mesta, ceste in pota, tudi steze ne, kjer bi se že ne bila prigodila večja ali manjša nesreča.

Potovati po teh krajih je bilo tudi sedaj nevarno, zlasti za nas; kajti ovčarne so edino zatekališče utrujenim potnikom, vanje pa so pogosto zahajali tolovaji. Ker sem toraj vedel, kake nevarnosti mi groze, orožil sem se povoljno, da bi se mogel vsak hip braniti. Imel sem dober revolver in lahko kratko dvocevko. V Sydneyu sem kupil trdnega, krotkega konja, založil sem se s potrebnimi živili, in tako sem se spustil na severozahod. Bilo je k koncu januvarija 1865. l, Vročina je tu ob tem času silna, ali tega leta je bila izredno silna. Pred letom pa je bila v teh krajih velika povodenj, ob katerej je poginilo več stotni ljudij, in mnogo živine.

Od Sydneya se širijo na sever rodovite ravnine, na katerih zori mnogo žlahtnega sadja in grozdja. Zato so tu goste naselbine, in je sploh ta kos sveta dobro obljuden. Nekako 15 angleških milj od Sydneya stoji Paramatta. Ta čas so delali mimo železnico na Bathurst. Ta železnica bode šla skozi ogromne gore, zlasti skozi tako zvane Modre gore (Blue-Mountains).

Naselbina Novega južnega Walesa je večinoma gorata, nekateri vrhovi so jako visoki. Ko sem bil naredil 40 angleških milj pota, prišel sem prav v gore. Tu sem moral prenočiti. Ko sem si večerjo skuhal in začel slastno používati, skočili so z bližnje gošče k meni trije divji psi, dingo nazivani. Bilo mi je to nekaj nenavadnega, kajti avstralijski domači pes se redkokedaj upa na človeka. Zavedši se prvega strahu, vržem mej pse kos mesa, ki sem ga v roki držal. Mej tem, ko so se psi za meso klali, sprožim dvocevko. Eden se je zavalil z groznim cviljenjem po tleh, ostala sta izginila v

gošči. Ubiti pes je bil zelo star, suh, rujavkaste dlake in kocastega repa. Nekateri avstralijski pri so izredno krasni; barve so temnorujave ali rudečkaste, pod trebuhom bele in imajo dolgo svetlo dlako, kakor n. pr. novofundlandski psi. Na ovčarnah jih ne morejo trpeti, kedar se priklatijo, ker delajo preveč škode.

Noč sem prespal dosta pokojno, privadil sem se že šumu, ki celo noč tu trpi. Tudi konj se je držal le mene, da si sem ga pustil vso drago noč naj hodi in se pase, kakor hoče. Za rana sem bil kmalu gotov za odhod.

(Dalje prih.)

Naši dopisi.

Z Vrhnike dne 17. avgusta. Danes popoludne spremili smo k pokoju za ves narod naš izglednega rodoljuba, posestnika in tovarnarja gosp. Franc Kotnika, ki je po dolgi in premučni bolezni na Velki Šmarn dan ob ½12. uri dopoludne, previden s sv. zakramenti, svoje zaslužno življenje, polno razumnega, modrega in vspešnega delovanja, delovanja enako vspešnega, kakor vzglednega in častnega za ves naš narod preminul.

Pokojni užival je zaupanje svojih rojakov v obilni meri, zastopal je več let Vrhniko, Lož in Postojino v deželnem zboru, kjer je bil enako v gospodarskih, kakor denarskih vprašanjih zelo veljaven zastopnik. In stališče njegovo, kot zvesti sin svojega naroda, bilo je silo težavno v trgu, kjer je imela nasprotna stranka veliko zaslombe; vedno so namreč nasprotniki znali sejati razprtije iz kakoršnega koli gmotnega povoda ter so to porabljali za svoje politične namene. Začetkom se jim je posrečavalo prodreti s svojim nasprotnim pristašom. Le modro ravnanje Kotnikovo, čegar veljava se je bolj in bolj širila, je spodrinilo nasprotne naklepe in prav njegova oseba je bila, ki je narodni stvari pridobila veljavo in je potem tudi utrdila na Vrhniki.

Za to danes vsak narodnjak, ki je poznal železen značaj in modrost pokojnega in pa našo narodno zgodovino minulih trideset let, živo čuti, da je v Kotniku zgubil naš narod eno najkrepkejših svojih podpor, enega najboljših boriteljev; in gotovo danes žaluje ves narod naš na gomili prezgodaj umrlega Franc Kotnika.

V največjo hvalo pa še štejemo pokojnemu to, da ni pozabil prihodnjosti, temveč, da je pravočasno skrbel za krepek, zavesten zaraščaj. Ako si ogledamo sedajno razumno mladino Vrhniško, prepričamo se takoj, da prekosava enako glede razumnosti, kakor glede goreče ljubezni do naroda vse, kar bi nam mogli pokazati nasprotniki, z dobro zavestjo smemo klicati: Vrhnika je in ostane naša in to poglavito po zaslugah Fr. Kotnikovih, zatoraj mu kličemo: Vedna hvaležnost in blag spomin nepozabljivemu Franc Kotniku!

Dobrova dne 17. avgusta. — *Šmarne maše, nov altar, prenovljena kapelica, nju slovesno blagoslovljenje....* Ne mine leto, da bi ne imeli pokazati kaj novega na Dobrovski lepi romarski cerkvi „Marije Dobrovske v lešovji“ tako tudi v obilni meri letos: Ako ravno je cerkev vsa prenovljena in v lepem stanu, ves tlak v cerkvi in presbiteriji nov iz cementnih plosč okusno zložen, cerkvene stene okusno barvane, deloma malane, klopi iz hraščine okusno zrezljane, orgle popravljene, veliki luster nov, lep Leyrerjev križev pot v lepe nove okvirje dejan in tron v velikem altarji bogato ozaljšan, se je vendar kazalo, da altarji sploh zaostajajo in da kličejo po novih okusnih kamnitih izdelkih, kateri bi mogli stalno kinčati lepo cerkev.

In letos storjen je začetek s tem, da je na prvem stranskem altarji iz kraškega luknjastega apnenika, jama in v njo stavljena Lurdska Mati Božja, prav lepo izdelana iz kamnite mase v Monakovem. Kapela na pokopališči, ki je bila dolgo zapuščena in se rabila za sodnijske obdukcije, je izdatno povikšana, vsa ponovljena in vanjo dejan dosedanji stranski altar iz cerkve s podobo od smrti vstalega zveličarja, prikazajočega se Magdaleni.

Vse te nove reči in poprave bile so danes prvo nedeljo Šmarnih maš slovesno blagoslovljene po prevzvišenem škofu Jakobu Missiju, kateri je slovesno sprejet in pozdravljen, vodil sprevod z novo podobo Matere Božje s farovža v cerkev, tako, da se je blagoslovljenje vršilo z sv. mašo in pridigo vred od 9. do ½2. ure popoludne.

Ljudstva bilo je navzočega zelo veliko, pridigoval pa je gospod kanonik Klun izredno lepo prepevajoč slavo Marije.

Popoludne po litanijah bil je shod volilcev, pri katerem so o svojem delovanji poročali: državni poslanec Klun, in pa deželna poslanca Povše in Ogorelec. Zbrani izrekli so poslancem zahvalo in zaupanje.

Iz Ljubljane. — Cesarjev rojstni dan, ki se je minuli ponedeljek praznoval po vsi naši državi in tudi daleč čez njene meje, praznoval se je tudi slovesno v Ljubljani. Svoje posebno praznovanje imelo je vojništvo s poljsko mašo, parado, godbo in s skupnim obedom. Za vsa druga oblastva in občinstvo pa je bila ob 10. uri dopoludne slovesna sv. maša, katero je pel prevzvišeni gospod knezoškof Missija v stolni cerkvi v navzočosti odličnega občinstva z gospodom deželnim predsednikom baron Winkler-jem, deželne sodnije predsednikom Kočevar-jem, deželnim glavarjem dr. Poklukar-jem, mestnim županom Grasselli-jem in uradniki političnih in pravosodnih oblastev in pa drugimi zastopniki političnih in samoupravnih oblastev. Med slovesno mašo pokali so streli topov z grada doli in po maši poklonili so se pri gospodu deželnemu predsedniku: deželni glavar dr. Poklukar v imenu deželnega odbora, dalje pred-

sedništvo trgovinske zbornice, predsednik kmetijske družbe J. Murnik, in pa mestni župan Grasselli, končno tudi deputacija ljubljanskih veteranov, ki so izjavili svoje čestitke, povodom cesarjevega rojstnega dneva in prosili gospoda deželnega predsednika, da blagovoljno posreduje izročitev najudanejših vošil pri Njegovem Veličanstvu cesarju.

— **Zaroka.** Kakor se čuje, zaročila se je gospodičina Beti baronica Rechbach, znane ljubljanske rodbine, z gospodom baronom Somaruga v Gorici.

† **Franc Kotnik** znan rodoljub in tovarnar na Vrdu pri Vrhniki, sklenil je Veliki Smarn dan, po dolgi mučni bolezni, svoje blago življenje v 62. letu svoje starosti. Pogreba, ki je bil v nedeljo popoludne ob 5. uri udeležila se je vsa Vrhnika in razun sorodnikov, mnogo Logačanov, in poleg velikega števila Ljubljančanov, uradov, ljubljanskih pevcev, tudi deželni glavar dr. Poklukar. Obširneje poročilo prinašamo v današnjem dopisu z Vrhnike.

— **Grajščak Edvard Urbančič** z Dvora pri Kranji umrl je minulo nedeljo zvečer v visoki starosti. Pokojni bil je dolgo vrsto let župan svoje domače občine, nekaj časa tudi zastopnik velikega posestva v deželnem zboru. Pravijo, da je zapustil veliko premoženje, katero zna pripasti daljnim sorodnikom, ker je bil pokojni neoženjen.

Zahvala.

Povodom praznjevanja rojstnega dne Njega ces. in kr. Apostolskega Veličanstva presvitlega cesarja, mi je visokorodni gospod c. kr. deželni predsednik Andrej baron Winkler izročiti dal **dve sto goldinarjev**, od katerih je 100 gld. namenjenih ljubljanskim ubožčekom, po 25 gld. pa tukajšnji cesarice Elizabete bolnici za otroke, varovalnici malih otrok, deškemu in pod vodstvom gospe grofice Sofije Auerspergove stoječemu dekliškemu sirotišču

Izročuje zajedno te zneske njihovemu blagemu namenu, smatram se dolžnim, da potom javnosti najtoplejšo zahvalo izrekam za velikodušno stolnega našega mesta ubožčekom naklonjeno darilo.

V Ljubljani 16. dan avgusta 1890.

Župan: **Grasselli** m. p.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Cesarjev rojstni dan praznoval se je sijajno po vsem Dunaji; tudi sedaj tukaj zbrani nemški pevci so se spominjali cesarja našega, akoravno sta jih poslanca Fuss in Weitloff pozdravljala v nepokvarjenem nemškem duhu. Veliko pozornost obračata nase sedaj tu stoječa bosenska batalijona, katera Dunaj pozdravlja kot „novoavstrijca“ ali zarad obleke kot „senice“ (Blaumaisen), časnikarji pa jih mnogo tudi imenujejo „turke.“ Rusko časništvo pa spremlja tukajšnjo bivanje Bosnjakov s stališča zavisti in ta čin imenuje prelom Berolinske pogodbe, ker trdi, da je s tem Bosna že dejansko vtelesena z Avstrijo. Upamo, da v resnici ne bode več dolgo trajalo, ko se bode vsak Bosnjak čutil doma pri nas, izrekoma med Hrvati in Slovenci, ki govorimo isti jezik.

Čuje se govorica, da se združita tukajšnji konservativni list „Vaterland“ in pa Pražka „Politik“ v en list, kot glasilo državno-zborske desnice. Čuje se, da je prevzvišeni grof Egbert Belcredi, predsednik upravnega sodišča, nevarno obolel.

Kralj in kraljica Rumunska, ki sta v Išlu obiskala našega cesarja na njegov rojstni dan, bila sta pri dvoru srčno sprejeta in gosta pri cesarski mizi dne 18. t. m. Listi trdijo, da je bilo to obiskanje že pred dalj časom dogovorjeno in da je političen pomen tega obiskanja jako pomenljiv, ker spremlja pomenljivo vojno gogodbo med državama.

Ogerska. — Nova preiskava 50 pušk repetirk, izdelanih v novo osnovani orožni tovarni ogerski pokazala je zopet, da tam izdelane repetirke nikakor niso za rabo. S tem videti je, da je novo ustanovljeno ogersko podjetje pokopano za zmeraj!

Nemška ima te dni svojega cesarja na popotovanji na Ruskem, kjer cesarja sploh sijajno sprejemajo, ali bodo razgovori obeh cesarjev imeli tudi večje politične posledice, pokazalo se bode gotovo tudi kmalo samo.

Z Narve se brzojavlja o potovanji cesarjevim z dne 19. t. m. Cesar in car peljala sta se danes zjutraj v Jomburg na kraj vojnih vaj in sta se popoludne vrnila. Nemški cesar ostane tukaj do 21., doide v Peterhof dne 23. in potem dalje potuje v Kronstadt.

Grška. — V Ateneh bil je včeraj krst novorejenega prestolonaslednika Jurija, krševal je arhimadrit v navzočosti vse kraljevske rodbine in pa diplomatiškega zastopstva.

Rim. — V ponedeljek večer nastal je pri Cornico strašanski vihar s točo. Posamezne toče tehtale so do 7 hektogramov. Polje je pokončano, strehe okna in vrata poškodovana.

Laška vlada naznanja svojim unanjim zastopnikom načrt mednarodne zdravstvene pogodbe za Rudeče morje.

Novjork. — Povodom rojstnega dne avstrijskega cesarja ustanovila je avstrijska kolonija v Novemjorku podporno društvo, za katero se je podpisalo takoj 1600 dolarjev.

Žitna cena

v Ljubljani 10. avgusta 1890.

Hektoliter: pšenice domače 6 gold. 66 kr. — banaške 7 gold. — kr. turšice 5 gold. 87 kr. — soršice 4 gld. 55 kr. — rži 4 gold. 71 kr. — ječmena 4 gold. 39 kr. — ovsa 3 gold. 09 kr. — ajde 5 gold. 20 kr. — Krompir 3 gold. 03 kr. 100 kilogramov.

Odgovorni urednik Gustav Pirc. — Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki.